

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Dnevni list „Politika” objavio je 4. novembra autorski tekst Stevana Dojčinovića, urednika Centra za istraživačko novinarstvo Srbije (CINS), u kom se navodi da je Agencija za privredne registre Srbije (APR) uvela procedure koje istraživačke novinare izlažu ozbiljnoj opasnosti. APR je, naime, počeo da beleži ko je sve pristupao arhivi dokumenata i ko je koje firme u arhivi pregledao. Vođenje ovakve vrste evidencije, po Dojčinoviću, omogućava da se lako saznaju interesovanja ne samo novinara već i ostalih ljudi koji su iz različitih razloga bili u arhivi, te stvara i određen psihički pritisak na one koji ove podatke istražuju. On ovo ilustruje primerom novinara koji treba da istražuje veze između kompanija ozbiljnih kriminalaca, te čiji lični podaci ostaju zabeleženi i lako mogu da procure i stignu do samih kriminalaca koji su predmet istraživanja. Da ovo nije paranoja već stvarnost, Dojčinović objašnjava na svom primeru. Naime, budući da je želeo da u arhivi detaljnije proveri podatke koji se odnose na kompaniju „Asomakum”, o kojoj se danima govorilo u medijima a koja je osnovana falsifikovanom ličnom kartom Andreja Vučića, brata predsednika Vlade Srbije Aleksandra Vučića, on je morao da popuni zahtev i bude uveden u evidenciju APR-a. Podaci iz ove evidencije procurili su u dnevne novine bliske vlasti – „Informer”, koji ih je imao nepun dan kasnije. U APR-u su Dojčinoviću rekli kako se uvođenje kontrole i beleženje ko je šta gledao u arhivi sasvim slučajno poklopilo sa aferom oko firme „Asomakum”, te da je uvođenje novih procedura, koje bi APR-u olakšale rad, planirano ranije. On, međutim, zaključuje da ovakve procedure novinare dovode u opasnost jer, kao što je neko evidenciju o tome ko istražuje dokumentaciju firme koja se povezuje sa rođakom nekog političara dostavio mediju bliskom vlasti, tako bi i evidenciju o tome ko istražuje dokumentaciju firmi bliskih organizovanom kriminalu mogao da dostavi kriminalcima. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti Rodoljub Šabić najavio je ovim povodom da će u Agenciji za privredne registre pokrenuti postupak nadzora nad primenom Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, te da će posebno tražiti da se APR izjasni o zakonskom osnovu, smislu i svrsi ovakve obrade podataka. Po Šabiću, čak i nezavisno od rizika koji predstavlja po novinare koji se bave istraživačkim novinarstvom, ovakav način obrade podataka lica koja pristupaju arhivi APR-a otvara niz pitanja na formalno-pravnom nivou. Naime, shodno čl. 42 Ustava Republike Srbije, obrada podataka o ličnosti uređuje se zakonom.

Dakle, i pod uslovom da se smatra da obrada podataka kakva je uvedena ima smisla i opravdanja, osnov za nju bi morao biti obezbeđen jasnim i nedvosmislenim odredbama zakona, bilo o APR-u, bilo nekog posebnog zakona. Tim zakonom bi, pored ostalog, morala biti definisana svrha obrade, kao i krug ličnih podataka koji se obrađuju, a koji bi morao biti srazmeran svrsi. U odsustvu pomenutih elemenata, shodno članu 8. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, obrada podataka o ličnosti je nedozvoljena. Šabić je saopštio da će o dilemama u vezi sa svim ovim pitanjima zatražiti izjašnjenje od Agencije, a nakon toga, i sprovođenja neposrednog nadzora, doneti odluku o daljim merama.

Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da je javno informisanje slobodno, da je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija urednika medija, novinara i drugih lica u oblasti javnog informisanja, kao i da se slobodan protok informacija putem medija ne sme ugrožavati, i to naročito ne vršenjem pritiska, pretnjom, odnosno ucenom urednika, novinara ili izvora informacija. Sloboda javnog informisanja posebno se ne sme povređivati zloupotrebom službenog položaja i javnih ovlašćenja. Agencija za privredne registre je, u skladu sa Zakonom o Agenciji za privredne registre, javna agencija koja vodi zakonom utvrđene registre, kao jedinstvene centralizovane elektronske baze podataka, između ostalih, i Registar privrednih subjekata. Zakonom o postupku registracije u Agenciji za privredne registre kao jedno od osnovnih načela postupka registracije propisano je načelo javnosti i dostupnosti, prema kom su registrovani podaci i dokumenti javni i dostupni svim licima preko Internet strane Agencije i neposrednim uvidom u registar, osim ako javnost i dostupnost nije ograničena ili isključena zakonom. Ukoliko su, dakle, registrovani podaci i dokumenti na osnovu kojih je izvršena registracija bilo kog privrednog subjekta javni i svima dostupni, onda je apsolutno osnovano pitanje Poverenika za zaštitu podataka o ličnosti o osnovu, smislu i svrsi evidencije onih koji koriste svoje pravo na dostupnost takvim podacima i dokumentima. Poverenik s pravom ukazuje i na član 42. Ustava Republike Srbije, kojim se prikupljanje, držanje, obrada i korišćenje podataka o ličnosti uređuju zakonom, te s pravom najavljuje i da će od APR-a tražiti izjašnjenje o tome kojim konkretnim zakonom je vođenje ovakve evidencije uopšte predviđeno. Podsetićemo da smo i ranije u ovim izveštajima pisali o tome kojim rizicima novinare može izložiti nepoštovanje ustavnih jemstava koja se tiču zaštite podataka o ličnosti, a posebno u kontekstu logova koje telekomunikacioni operatori čuvaju o telefonskim pozivima (zadržani podaci u smislu propisa o elektronskim komunikacijama) i prava na pristup tim logovima. U tom konkretnom slučaju rizik se ogledao u činjenici da je pravo na zaštitu novinarskog izvora moglo biti obesmišljeno u slučaju kada su istražni organi i bez odluke suda mogli da pristupaju zadržanim podacima o komunikacijama novinara. U slučaju da se sa ovde opisanom praksom nastavi, rizik po novinare mogao bi biti i veći jer bi vlasti, ali usled curenja podataka iz APR-a i mnogo širi krug lica, mogle doći do podataka ne o tome s kim novinar kontaktira, kao u slučaju

logova telefonskih poziva, nego koje dokumente istražuje. O tome koliki rizik i pretnju to može da predstavlja po njihovu bezbednost, Stevan Dojčinović je sve napisao u svom autorskom tekstu za „Politiku” i tome nema šta da se doda.

2. Sudski postupci

2.1. Dnevni list „Blic” preneo je sredinom novembra da je ministru bez portfelja zaduženom za vanredne situacije Velimiru Iliću, po nalogu Generalnog sekretarijata Vlade Srbije izdatog Vladinoj blagajni, počela da teče administrativna zabrana na osnovu koje će mu se mesečno skidati dve trećine ministarske plate do namirenja obaveze po presudi Višeg suda u Novom Sadu iz aprila 2012. godine, donetoj u sporu po tužbi novinara Vladimira Ješića. Sud je Ilića obavezao da novinaru isplati iznos od 1,3 miliona dinara naknade štete zbog šutiranja i psovanja pred TV kamerama tokom intervjuja iz 2003. godine. Ješić je, povodom istog incidenta, protiv Ilića podneo i krivičnu prijavu, ali se Ilić tada pozvao na poslanički imunitet i tako izbegao suđenje. Ono što je interesantno u ovom slučaju jeste to da je Osnovni sud u Čačku, gde Ilić ima prijavljeno prebivalište, krajem 2013. godine ukinuo rešenje o izvršenju, zato što ga je Ješićev advokat napisao latiničnim pismom. Kada je 20. avgusta izvršni sudija konačno naložio Vladi Srbije da izvrši plenidbu dve trećine Ilićeve zarade i prenese ta sredstva na Ješićev račun, Vlada, iako je primila to rešenje, po njemu nije postupila, sve dok mediji početkom novembra nisu objavili izjavu predsednice Osnovnog suda u Čačku Nataše Lazović o više urgencija tog suda Vladi na koje nije bilo nikakvog odgovora. Nataša Lazović izjavila je za „Blic” da izvršnom sudiji preostaje jedino da novčano kazni Vladu Srbije, u kojoj je Ilić zaposlen, ili da se direktno obrati premijeru. Radio televizija Vojvodine prenela je da je novinar agencije „Beta” imao uvid u dopis premijeru, te da se u istom od njega zahteva da „u okviru ovlašćenja koja ima kao predsednik vlade, preduzme sve mere i radnje kako bi rešenje o izvršenju bilo sprovedeno”. Jedan od razloga za odugovlačenje sa sprovođenjem rešenja, kako piše dnevni list „Blic”, bio je navodno i pritisak samog Ilića koji se pozivao na podnetu ustavnu žalbu. List je preneo da u Vladi priznaju da Ilićeva žalba ne zadržava izvršenje, ali da odugovlačenje pravdaju procedurama unutar same Vlade.

Više od jedanaest godina trebalo je da prođe od napada Velimira Ilića na Vladimira Ješića do uplate prvog dela naknade štete na račun novinara. Činjenica da napadi na novinare, čak i kada se dešavaju pred televizijskim kamerama i praktično naočigled cele nacije, ovoliko dugo čekaju na svoj epilog, govori o položaju novinara u Srbiji u poslednjih desetak godina. Aktuelna vlast je na jedanaest godina Ješićevog čekanja, tokom kojeg su se smenjivale vlade Zorana Živkovića, dva puta Vojislava Koštunice, Mirka Cvetkovića, Ivica Dačića i Aleksandra Vučića, dodala još tri

meseca odugovlačenja, koje je na kraju dovelo gotovo do kažnjavanja Vlade zbog nepostupanja po sudskim nalogima. Podsetimo, Rezolucijom Parlamentarne skupštine Saveta Evrope br. 1636 iz 2008. godine, o indikatorima za medije u demokratiji, izričito je, kao jedan od indikatora, predviđena i blagovremenost i adekvatnost zaštite novinara od fizičkih pretnji i napada kojima su izloženi zbog svog rada. Slučaj Vladimira Ješića čini više nego nespornom činjenicu da zaštita novinara od fizičkih pretnji i napada kojima su izloženi zbog svog rada nije blagovremena i da Srbija taj indikator postojanja medijskih sloboda i dalje ne zadovoljava.

2.2. Viši sud u Nišu ukinuo je presudu niškog Osnovnog suda kojom su bivši direktor Gradske toplane Milutin Ilić i njegovi saradnici Dobrivoje Stanimirović i Mija Janković oslobođeni optužbi da su pretili uredniku „Južnih vesti” Predragu Blagojeviću i ugrozili mu sigurnost. Viši sud je ocenio da je presuda Osnovnog suda zasnovana na „pogrešno i nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju”, a da su njeni delovi „nejasni”. Naloženo je ponovno suđenje, a prvo ročište zakazano je za 11. decembar. Podsetimo, Ilić je, po navodima optužnice, Blagojeviću, koji je objavio seriju tekstova o partijskim zapošljavanjima u niškoj Toplani, tokom telefonskog razgovora rekao: „Da ste takvu stvar objavili u Americi, da li biste živi dočekali jutro?” Nakon pitanja novinara da li to da shvati kao pretnju, Ilić je dodao: „Da vi kažete da ja lažem, a ja da vas milujem i mazim, to neće moći”. Po mišljenju Osnovnog suda u Nišu to nije predstavljalo pretnju, kao ni reči koje su sutradan uveče telefonom Blagojeviću uputili ostali optuženi. Janković je naime, po optužnici, Blagojeviću poručio: „Ne bi trebalo da se igraš sa ovakvim stvarima”, a Stanimirović mu je povišenim tonom rekao: „Zašto ste to pisali, državi ste napravili problem, mene je Vučić (predsednik Vlade Srbije) pozvao da rešim problem”, a potom je vičući izgovorio: „Ne igraj se vatrom”. U obrazloženju sada ukinute presude bilo je navedeno da je sud našao da Ilićeva izjava nema karakter pretnje jer se njome ne stavlja u izgled tačno određeno zlo, već postavlja hipotetičko pitanje. I u slučaju Jankovića i Stanimirovića sud je našao da upućene reči ne predstavljaju pretnju „da će napasti na život i telo oštećenog”, jer ne sadrže navođenje „ma kakvog zla koje se oštećenom stavlja u izgled”.

O sada ukinutoj presudi Osnovnog suda u Nišu pisali smo u monitoring izveštaju za jun 2014. godine, uz zaključak da je neverovatan nivo cinizma s kojim je sud u tom slučaju tretirao pretnje novinaru indikativan pokazatelj tretmana koji slučajevi u kojima su novinari izloženi pretnjama i napadima imaju pred sudovima. Odluke u kojima sudovi pretnju ne smatraju pretnjom jer nije dovoljno precizna, obesmišljavaju zakonodavnu intervenciju kojom je, svojevremeno, ugrožavanje sigurnosti novinara u vezi sa novinarskim poslom kvalifikovano kao najteži oblik ugrožavanja sigurnosti, čime je zaštita novinara od pretnji, makar po slovu zakona, trebalo da bude pojačana. Zato je odluka Višeg suda u Nišu, kojom je naloženo novo suđenje ne samo pravno logična nego i ohrabrujuća.